

Radovan OŠTRIĆ

Krčke freske

mr. sc. Radovan OŠTRIĆ
konzervator-restaurator
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske
Konzervatorski odjel u Rijeci
Užarska 26, Rijeka

UDK 75.052(497.5)(210.7 Krk)
Stručni članak

Manje je poznato da na otoku Krku postoji nekoliko lokaliteta s ostacima povijesnog zidnog slikarstva. Riječ je o sljedećim lokalitetima: kapela Sv. Marka u Baški, ruševna crkva Sv. Jurja jugoistočno od Vrbnika, crkva Sv. Kvirina u Krku, ruševna crkva Sv. Ivana Krstitelja kod Sužana u Općini Dobrinj, crkva Sv. Franje u Krku, franjevački samostan na Košljunu, kaštel u Krku i ruševna crkva Sv. Nikole u Bosaru (arheološki lokalitet Korintija). Zasad se među njima ističu dvije relativno bolje očuvane zidne slike: ona u sakristiji crkve Sv. Franje u Krku i ona u blagovaonici franjevačkog samostana na Košljunu. Obje su nedavno u cijelosti restaurirane pa o njima danas imamo i više relevantnih podataka.

Ključne riječi: Krk, freske, romanika, gotika, restauratorske analize.

Krk je otok bogat kulturno-povijesnim obilježjima koja svjedoče o dugoj i živopisnoj prošlosti njegovih stanovnika. Identificiraju ga brojni i slojeviti arheološki lokaliteti, istaknuti primjeri povijesne arhitekture i urbanizma, dragocjena glagoljska i umjetnička baština, prežici osebujnih pučkih tradicija. Burna bodulska stoljeća, međutim, nisu bila naklonjena prema jednoj vrsti umjetničke produkcije koja je u starim vremenima živopisnim bojama vedrila kamena zdanja i krijepila ljudska srca. Riječ je o freskama ili, preciznije,

srednjovjekovnim zidnim slikama – onoj vrsti likovne umjetnosti koja je danas već čvrsto ugrađena u kulturno-povijesni panoptikum susjednih regija, primjerice Istre ili liburnijske obale Kvarnera.

Manje je poznato da na Krku ipak postoji nekoliko lokaliteta s ostacima povijesnog zidnog slikarstva koji svjedoče da nekadašnji majstori kista i zidarske žlice nisu zaobilazili naš najveći otok. No uglavnom je riječ o skromnim ostacima ili fragmentima koji su ostali očuvani na manje pristupačnim mjestima.

1. Baška, Sv. Marko

Najstarije ostatke zidnih slikarija nalazimo u kapeli Sv. Marka u Baški. Tijekom arheoloških radova utvrđeno je da su njezini zidovi nasjeli na ostatke mnogo veće crkve – ranokršćanske bazilike s križnom krstionicom iz 5. stoljeća.¹ Upravo u prostoru ranokršćanskog baptisterija ispod romaničke kapele nalaze se ostaci podnog mozaika i zidne slike koji datiraju iz istog vremena. Zidni oslik očuvao se na oko 50 cm² površine istočnog zida krstionice. Riječ je o florealnim motivima koji su prema likovnim i tehničkim karakteristikama svojstveni za dekorativno i simboličko zidno slikarstvo ranog kršćanstva – cvjetovi povijuša naslikani su *a fresco* crvenim i zelenim zemljanim pigmentima na bijeloj vapnenoj podlozi *intonaca* debljine od oko 1 cm.

2. Vrbnik, Sv. Juraj

Idući kronološki, sljedeći je poznati fresko lokalitet onaj u ruševnoj crkvi Sv. Jurja smještenoj na morskoj obali nekoliko kilometara jugoistočno od Vrbnika. To je jednobrodna kapela s upisanom apsidom natkrivenom kamenim škrlama. Ostaci zidnih oslika nalaze se u apsidi (vodoravne i okomite bordure s crvenim trokutima, ostaci draperije), na njezinu čeonom zidu (lijevo – lik sv. Jurja „zelenog”, desno – posvetni križ) te na desnom zidu broda (crtež jedrenjaka). Freske su na oronulim zidovima ove srednjovjekovne kapele toliko raznovrsno oštećene i raslojene da je Branko Fučić pretpostavio da se zapravo radi o ostacima *sinopie* – pripremnog crteža za izradbu fresaka te da je slikani

1 Arheološke radove 2006. godine vodio je prof. Nino Novak, arheolog Konzervatorskog odjela u Rijeci.

sloj nepovratno nestao u vjetrometinama minulih stoljeća. Analizirajući tehnički aspekt ovih slikarija, ipak ne možemo sa sigurnošću odbaciti mogućnost da pred sobom vidimo ostatke slikanog sloja, istina slikanog šturo, gotovo monokromatski, više nalik shematiziranom crtežu naizgled grube geometrijske stilizacije. Pažljivijim promatranjem na više se mjesta uočava da je crveni pigment nanesen na bijelu pozadinu, odnosno na jedan sloj vapnenog naliča. Njime je premazan nositelj sastavljen od vapna i morskog pijeska s oblicama, ukupne debljine od oko 2 cm. Takav slikani sloj je na više mjesta neposredno premazan naknadnim vapnenim premazima koji su danas okamenjeni od posolice, vlage i vjetra. Tako sažet likovni izraz i rustičnu tehniku slikanja možemo usporediti s pojedinim romaničkim zidnim slikama u crkvicama unutrašnje Istre, primjerice onima u Sv. Mariji od Snijega u Maružinima kod Kanfanara ili u Sv. Petru i Pavlu u Trvižu. A u ruševini crkve Sv. Jurja Fučić je već i na temelju tako skromnih ostataka crvenkastih crteža, čiji se obrisi stapaju s topografijom pukotina, lakuna, kristaliziranih soli i mikroflora, na svoj jedinstven, znanstveno i literarno virtuozan način, prema ikonografskim i tehničkim detaljima kao što su tip svečeve haljine ili kormilo broda, datirao ostatke tih zidnih slika u okvir 12. stoljeća.²

3. *Krk, Sv. Kvirin*

Stručnjaci u 12. stoljeće datiraju i ostatak freske u kaloti zapadne (desne) apside „gornje” crkve Sv. Kvirina u Krku.³ Ova vrijedna romanička crkva specifična je po tome što je podijeljena na prizemlje i kat i što je zbog stiješnjenosti prostora u kojem je sagrađena orijentirana apsidama prema jugu, okomito na susjednu stolnu crkvu uz koju se naslanja gornjim dijelom istočnog zida. Ostaci freske nalaze se u lijevoj strani zapadne kalote, na površini od oko 60 cm². Slikani sloj je u znatnoj mjeri erodirao ili je prekriven stvrdnutom vapnenom skramom pa se likovni motivi gotovo uopće ne mogu raspoznati. Vide se dvije crvene linije bordura, okomita i vodoravna, te dva nedefinirana fragmenta zelene i crvene površine, od kojih bi onaj crveni mogao predstavljati rub neke draperije. Ispod vodoravne bordure naziru se tragovi nekog ornamenta ili

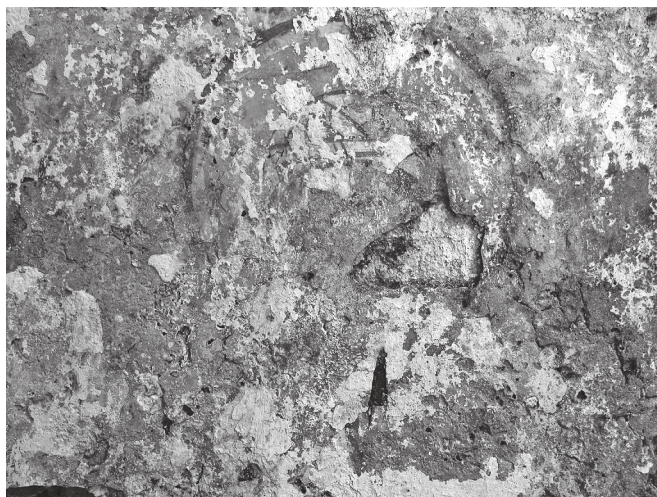
.....
2 Fučić 1998, 257-261.

3 Bolonić – Žic-Rokov 2002, 273.

možda natpisa izvedeni crnim pigmentom. U svakom slučaju, postojeće stanje ovih fragmenata ne daje nam dovoljno elemenata za poblizu interpretaciju. Više podataka bilo bi moguće dobiti pažljivim dočišćavanjem slikanog sloja i snimanjem freske u širem spektru svjetlosti.

4. Sužan, Sv. Ivan

U Općini Dobrinj, oko 500 m u šumi iznad sela Sužan, nalazi se ruševna crkva, bez krova i izvan kulta. To je crkva Sv. Ivana Krstitelja, jednobrodna kapela s opisanom apsidom, za koju se smatra da je najstarija na području Sužana. Prema glagoljskoj ispravi od 15. kolovoza 1464. godine, nju je Ivan VII. Frankopan darovao Marinu Gujašiću iz Omišlja. Dvije godine kasnije

Sužan, crkva Sv. Ivana

posvetio ju je krčki biskup Nikola. Prema apostolskoj vizitaciji iz 1579. pripadala je benediktinskoj opatiji Sv. Nikole u Omišlju i već je tada bila u ruševnom stanju, a 1590. godine više se i ne spominje.⁴ U apsidi i na njezinu čeonom zidu nalaze se ostaci zidne slike. Ovdje je bez sumnje riječ o dijelovima sačuvanog slikanog sloja, a ne *sinopie* – crveni, oker žuti, sivi i zeleni pigmenti naneseni

.....
4 Bolonić – Žic-Rokov 2002, 416.

su *a fresco* na tanki *intonaco* sastavljen od zaglađene vapnene žbuke s oker pijeskom fine granulacije, debljine 3-5 mm. Prema sačuvanim vidljivim ostacima možemo pretpostaviti da je freska unutar apside bila vodoravno podijeljena u dva ili tri registra. Uz desni rub apside u središnjem registru vidi se ostatak frontalno naslikane glave sveca ili svetice, nažalost uništenog lica, s jednom vrstom oglavlja koje upućuje na istočne uzore. Ostaci freske djelomično su premazani naknadnim vapnenim naličima pa bi nakon njihova čišćenja na svjetlo dana moglo izaći još oslikanih površina. Prethodno bi, radi zaštite od daljnjeg propadanja, što prije trebalo konsolidirati sačuvane dijelove nositelja slikanog sloja.

5. *Krk, Sv. Franjo*

Za sada se na cijelom otoku ističu dvije relativno bolje očuvane zidne slike – jedna u sakristiji crkve Sv. Franje u Krku i jedna u blagovaonici franjevačkog samostana na Košljunu. Obje su nedavno u cijelosti restaurirane pa o njima danas imamo više relevantnih podataka.⁵

Crkva Sv. Franje u Krku spominje se u povijesnim dokumentima još od 1284. godine, a svoj današnji izgled poprimila je najvjerojatnije krajem 15. i početkom 16. stoljeća.⁶ Ostaci freske nalaze se na istočnom zidu sadašnje sakristije koja je zapravo ostatak starije arhitekture, zasigurno prvotne franjevačke crkve. Središnji dio freske bio je uništen već nedugo nakon što je sagrađena nova crkva – kada je dio prostora starije crkve pretvoren u sakristiju, fratri su usred slike uzidali kameni umivaonik, inače lijep rustični primjerak renesansnog klesarstva, koji je u 19. stoljeću izmješten i ugrađen u sjeverni zid sakristije.⁷ Tako su ostaci slikanog sloja ostali očuvani pretežito u gornjoj trećini likovne kompozicije, koja se izvorno protezala unutar pravokutnog polja dužine 216 cm i visine 298 cm.

Restauratorske su analize pokazale da je slika izvedena pigmentima pretežito zemljanog podrijetla, karakterističnim za srednjovjekovno zidno slikarstvo (žuti i crveni oker, zelena zemlja). U jednom uzorku uzetom s crvene draperije

5 Restauriranje ovih fresaka izvela je tvrtka Ars restauro iz Sinja od 2009. do 2011. godine.

6 Bolonić – Žic-Rokov 2002, 278-279.

7 U kamenu umivaonik glagoljskim je pismom naknadno uklesan malo nečitki natpis godine 186?.

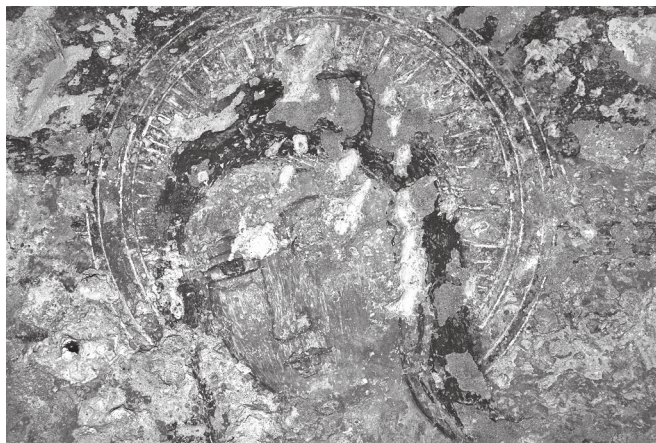
Krk, crkva Sv. Franje, freske nakon restauracije

figure sv. Ivana otkriven je i cinober - crveni pigment koji se proizvodi od žive i sumpora još od kraja 8., a u većim količinama od kraja 14. stoljeća. Cinober u dodiru s vapnom može potamnjeti pa nije prikladan za slikanje u *fresco* tehnici, no nalazimo ga ponegdje na povijesnim zidnim slikama, pogotovo onima koje su bile izvedene u tehnici tempera. U ovom slučaju u vezivu je dokazan kalcijev karbonat bez prisutnosti organskih primjesa pa nemamo osnova za pretpostavku da je slika bila izvedena temperom. Moguće je, međutim, da je slika izvorno bila izvedena u *mezzo-fresco* tehnici, uz mjestimičnu primjenu organskih primjesa u vezivu koje su do danas iščezle iz sastava materijala pa ih nije moguće detektirati. Laboratorijske analize ukazale su i na zanimljivu

hipotezu da je sadašnji crni pigment uzet iz pozadine figura izvorno zapravo bio azurit, koji je s vremenom pod utjecajem visoke temperature (gorenje?) alterirao u bakreni oksid – to bi značilo da je sadašnja crna pozadina likova izvorno bila oslikana plavom bojom. Nositelj slikanog sloja ili *intonaco* sastavljen je od gašenog vapna i blijedog sivkasto-oker pijeska granulacije 0-2 mm te je nanesen na zid tehnikom *na žlicu* u debljini do 6 mm. Zanimljivo je da se ispod *intonaca* naziru ostaci jednog starijeg tehnološkog sloja – neposredno na kamenim blokovima zida uočavaju se tragovi bijelog vapnenog naliča s crvenim okomitim i vodoravnim linijama u rasteru fuga kamenih klesanaca. Ovaj stratigrafski podatak govori nam da freska nije nastala neposredno nakon gradnje starije crkve nego u vremenu nakon što je njezina unutrašnjost već bila uređena (oličena i dekorirana ukrasnim linijama).⁸ Jedan tehnički detalj ukazuje na to da je freska nastala vjerojatno i više desetljeća nakon što je sagrađena starija crkva. Naime, slikani sloj prekriva donji dio jednog svodnog rebra starije crkve koji, prema tipu profilacije, datiramo u 14. stoljeće, a taj dio rebra je do trenutka oslikavanja evidentno već bio znatno oštećen i dotrajavao, toliko da ga je autor freske za svoje potrebe dodatno zarezao prema zidu. Dakle, već ovi tehnički podaci ukazuju na to da je freska u sakristiji crkve Sv. Franje morala nastati negdje unutar 15. stoljeća.

Od ikonografskih sadržaja na sačuvanim ostacima zidne slike raspoznajemo tri svetačke figure. U sredini je lik Bogorodice na tronu. Lijeva ruka Bogorodice položena je na prsima, a sudeći prema posturi tijela, naborima plašta i tragovima naslikane kose u visini bogorodičnih prsa, u njezinu je krilu bio naslikan mali Isus. Na lijevoj strani slike (desno od Bogorodice) naslikana je stojeća figura sv. Jurja u križarskoj haljini. Svetac-ratnik u desnoj ruci drži bijeli stijeg s crvenim križem, a u lijevoj još neki atribut koji se zbog oštećenja slikanog sloja ne raspoznaje. Dr. Anđelko Badurina u svom je opisu ove freske pretpostavio da bi svetac sa stijegom, ako bi na njegovoj glavi tijekom restauracije bila otkrivena kruna, mogao biti i sv. Ljudevit IX., francuski kralj, popularni trećoredac i križar. Pri restauraciji, međutim, ondje nisu otkriveni tragovi naslikane krune. U istom izvještaju dr. Badurina spekulira da je na desnoj strani slike (lijevo od Bogorodice) naslikana neka svetica, no nakon što je slika očišćena i restaurirana, skloniji sam prikloniti se njegovoj alternativnoj

8 Ars restauro d.o.o. 2010.

Bogorodica i sv. Ivan, sv. Juraj

tezi da je u pitanju muški lik mladića, odnosno figura sv. Ivana Evanđelista.⁹ Svetac lijevom rukom drži knjigu, a desna mu je uzdignuta do visine ramena i zatvorena u šaku koja drži neki predmet – na tom mjestu, međutim, nema dovoljno očuvanih tragova slikanog sloja prema kojima bi se mogao prepoznati neki atribut.

Likovna kvaliteta slike donekle varira: lica su naslikana s većom pažnjom i preciznošću, elegantnim linijama i nježno nijansiranim bojama, dok su ostali dijelovi likovne kompozicije oslikani više sumarno, pojednostavljeno, u detaljima stilizirano. Stilske karakteristike ukazuju na likovni izraz kasnogotičkog

.....
9 Badurina (s. a.), 8.

zidnog slikarstva 15. stoljeća. Može li se o datiranju slike reći nešto pobliže? Dr. Badurina u morfologiji likova zamjećuje elemente tzv. mekog gotičkog stila te je smješta u drugu polovicu 15. stoljeća.¹⁰ Prof. Željko Bistrović uočio je u pojedinim likovnim detaljima oko očiju i ruku naslikanih likova vezu s ostacima zidnih slika u crkvi Sv. Franje u Puli (lik sv. Joba) i onima u crkvi Blažene Djevice Marije od Zdravlja u Medulinu (lik sveca na pramcu broda), koje datira na početak 15. stoljeća.¹¹ Oba stručnjaka ovdje naslućuju postojanje putujućeg slikara ili radionice čije se djelovanje vezuje uz red franjevaca.

6. Košljun, franjevački samostan

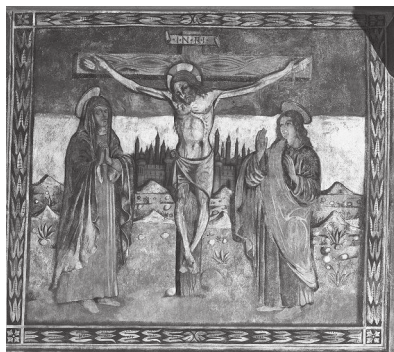
Pregled krčkih fresaka završavamo s još jednim franjevačkim samostanom, onim na otočiću Košljunu u morskoj uvali ispred Punta. Ondje je u 12. stoljeću postojala benediktinska opatija Sv. Marije, koja je krajem 15. i tijekom 16. stoljeća pregrađena u franjevački samostanski kompleks s crkvom. Pretpostavlja se da je od starije arhitekture benediktinskog samostana ostao djelomično očuvan samo sjeverni dio, u kojem su danas blagovaonica i kuhinja.¹² Na zapadnom zidu blagovaonice, u pravokutnom okviru dimenzija 220 x 200 cm, naslikan je prizor raspeća koji je u drugoj polovici 20. stoljeća bio uvelike preslikan. Krajem 2010. i početkom 2011. godine slika je istražena i restaurirana pa se pokazalo da je ispod preslika ostalo očuvano negdje oko 60 posto površine originalne zidne slike. Originalni slikani sloj nanesen je *a secco* na jedan sloj žućkastog vapnenog naliča, ispod kojeg se nalazi nekoliko bijelih vapnenih naliča, čiji je nositelj bijela vapnena žbuka nanesena neposredno na zid i uz drvene grede stropa.

Tijekom restauratorskih istraživanja utvrđeno je da je slika bila retuširana i djelomično preslikana barem dva puta. Ispitivanja slikanog sloja pokazala su da je najmlađi preslik iz 20. stoljeća najvjerojatnije bio izveden industrijski proizvedenom temperom na bazi metil celuloze ili tutkala, dok je stariji retuš

10 Badurina (s. a.), 10.

11 Bistrović 2007, 279-280. Fresku u Medulinu Bistrović datira pomoću glagoljskoga grafita s uparanom 1410. godinom u *terminus ante quem*, odnosno u vrijeme oko 1400. godine. Na freski u Puli također se nalazi jedan naknadno uparan glagoljski grafit s godinom čiji su zadnji brojevi teže čitljivi, 147? ili 142?.

12 Bolonić – Žic-Rokov 2002, 325-327.

Košljun, franjevački samostan,
freska nakon restauracije

izveden vapneno-kazeinskom ili boraks temperom. U slojevima preslika utvrđene su veće količine umjetnog ultramarina te tragovi litopona (bijeli pigment proizveden krajem 19. st., koji se inače podnosi sa svim pigmentima osim s olovno bijelim) i titan bijele (u upotrebi od trećeg desetljeća 20. st.).

Analiza originalnog slikanog sloja je, osim uobičajenih pigmenata zemljanog podrijetla (crveni oker, zelena zemlja), pokazala prisutnost olovno bijelog pigmenta. Taj se pigment u zidnom slikarstvu koristi rijetko jer je u dodiru s vapnom nestabilan i može potamnjeti (postojan je u temperi i još postojaniji u uljnom vezivu). Isto tako, u originalnom slikanom sloju detektirana je prisutnost žutog auripigmenta (orpiment), čija je primjena u zidnom slikarstvu zbog nepostojanosti i otrovnosti vrlo neuobičajena. Prisutnost kalcijeva karbonata u vezivu dokazuje da je originalni slikani sloj bio izveden bojama na bazi vapna. Analize, međutim, otkrivaju i tragove organskih primjesa koje upućuju na slikarsku tehniku tempere.¹³ Organske supstancije u vezivu, nažalost, nisu pobliže detektirane, ali prema komparativnim primjerima, pretpostavljam da je originalni slikani sloj najvjerojatnije bio izveden vapneno-kazeinskom tehnikom.¹⁴

13 Ars restauro d.o.o. 2011.

14 Laboratorijskim analizama veziva nije utvrđena prisutnost proteina nego nedefiniranih organskih primjesa, no poznato je da kazein star više stoljeća često više nije moguće jasno detektirati standardnim laboratorijskim metodama.

Zidna slika s prikazom raspeća u blagovaonici franjevačkog samostana na Košljunu po mnogo je čemu zanimljiva pojava u korpusu povijesnog zidnog slikarstva naših krajeva. Razmotrimo pitanje datiranja. Samostanski kompleks najvećim je dijelom sagrađen tijekom 16. stoljeća, a slika na zapadnom zidu blagovaonice naslikana je tek u četvrtom tehnološkom sloju. Prema tome, ona nije mogla nastati prije kraja 16. stoljeća, osim ako taj zid nije ostatak starije arhitekture benediktinskog samostana, što bi se moglo utvrditi pomnijim istraživanjem šireg građevnog kompleksa. Oblikovno i stilski slika sugerira renesansnu provenijenciju mantenjeskne struje, a stroga simetrija i raspored likova posežu i u starije uzore. Likovi Bogorodice i sv. Ivana svoju impoziciju i proporcije duguju mazačovskim zasadama, dok je figura Raspetoga još nadahnuta gotičkim ekspresionizmom. Treći plan slike, površina iza krajolika s prikazom grada, likovno je riješen na tipično srednjovjekovni način – apstraktnim prikazom neba. Prema formalno-stilskim elementima, slika raspeća u refektoriju pripada 15. stoljeću i kontinuitetu starije likovne tradicije. Neuobičajen je i način slikanja. Umjesto široko položenih ploha otvorenih boja karakterističnih za medij zidnog slikarstva, ovdje je slikani sloj šrafiran mnoštvom grafizama i zatvoren u crtežima čvrstih kontura. Primjena nestabilnog olovnog bjelila i žutog auripigmenta ukazuje na slikarevo slabije poznavanje tehnologije zidnog slikarstva ili na jači utjecaj nekog drugog slikarskog medija, tempere na drvu ili minijature.

7. Krk, kaštel; Bosar-Korintija, Sv. Nikola

Tragove fresaka nalazimo i u prizemlju tzv. frankopanske kule Krčkog kaštela, koja je latinskim natpisom uklesanim u luneti iznad vrata datirana godinom 1191., te u ruševnoj crkvi Sv. Nikole u Bosaru, koja se u povijesnim izvorima prvi put spominje 1426. godine.¹⁵ U oba slučaja riječ je o vrlo skromnim fragmentima zidnih oslika, čija je interpretacija zbog visokog stupnja uništenosti i oštećenja krajnje otežana.

Bosar-Korintija, crkva Sv. Nikole

.....
15 Bolonić – Žic-Rokov 2002, 392.

Izvori i literatura

Neobjavljeni izvori:

Ars restauro d.o.o., *Zidna slika u sakristiji crkve Sv. Franje u Krku*, restauratorsko izvješće, Konzervatorski odjel u Rijeci, 2010.

Ars restauro d.o.o., *Zidna slika u blagovaonici franjevačkog samostana na Košljunu*, restauratorsko izvješće, Konzervatorski odjel u Rijeci, 2011.

BADURINA, Anđelko, *Opis zidnih slikarija u sakristiji crkve Sv. Franje u Krku*, strojopis, Franjevački samostan u Krku (s. a.)

Literatura:

BISTROVIĆ, Željko, Gotičko zidno slikarstvo u Istri (novi prilozi jednoj budućoj sintezi), *Annales – Anali za istrske in mediteranske študije. Series historia et sociologia* (Kopar) XVII (2007) 2: 277-290.

BOLONIĆ, Mihovil – ŽIC-ROKOV, Ivan, *Otok Krk kroz vjekove*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2002.

FUČIĆ, Branko, *Terra incognita*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1998.

Radovan OŠTRIĆ

La peinture murale sur l'île de Krk

Résumée

C'est peu connu que sur l'île de Krk, il y a plusieurs sites archéologiques où se trouvent des restes historiques de la peinture murale. Il s'agit des sites suivants: la chapelle de Saint-Marc à Baška, l'église de Saint-Georges en ruine au sud-est de Vrbnik, l'église de Saint Quirin à Krk, l'église de Saint Jean-Baptiste en ruine près de Sužan dans la commune de Dobrinj, l'église de Saint-François à Krk, le couvent des franciscains à Košljun, le château à Krk et l'église en ruines de Saint-Nicolas à Bosar (le site archéologique de Korintija). En ce moment, deux fresques se distinguent parmi eux, car elles sont relativement mieux préservées: l'une dans la sacristie de l'église de Saint-François à Krk et l'autre dans le réfectoire du couvent des franciscains à Košljun. Puisque il n'y a pas longtemps que toutes les deux sont complètement ré restaurées, nous avons à la disposition beaucoup plus d'informations relevant. La fresque dans l'église de Saint-François à Krk se trouve sur le mur est dans la sacristie actuelle, laquelle est en fait le reste de l'architecte ancienne, probablement de la première église franciscaine. Les résultats d'analyse stratigraphique et technique indiquent que la fresque devrait être faite à peu près au XVe siècle. Dans le contenu iconographique se distinguent trois figures des saints: au milieu est la Mère de Dieu assise sur le trône, à droite est Saint-Georges, debout, en vêtement des Croisés, à gauche Saint Jean l'Évangéliste. Les caractéristiques stylistiques indiquent à l'expression artistique tardo-gothique, mais dans quelque détail des mains et autour des yeux, nous trouvons la liaison avec les débris des fresques dans l'église de Saint-François à Pula et dans Notre-Dame de Santé à Medulin. Dans le couvent franciscain à Košljun, sur le mur ouest du réfectoire, la scène du Crucifix était peinte. Pendant les travaux de restauration, il

est constaté que la fresque était retouchée et partiellement repeinte au moins deux fois, et que sous les parties repeintes, environ 60 percent de la surface originale est conservée. Selon les résultats de l'étude formelle et stylistique, la fresque appartient au XVème siècle en suivant l'ancienne tradition artistique. La manière de peindre est cependant inusitée, car au lieu des surfaces largement posées des couleurs claires, d'usage dans la peinture murale, ici la couche peinte est hachurée en nombreuses graphismes et fermée dans le dessins des lignes fortes. L'application de l'instable blanc de céruse et de jaune auripigment mis à l'évidence que l'artiste avait la faible connaissance de la technologie des fresques, ou tout était seulement la conséquence de son travail originaire dans une autre technique comme la détrempe sur bois ou la miniature.

Mot clé: Krk, la peinture murale, l'art romane, gothique, les analyses en restauration.